

ACTA MEDIAEVALIA MAGNAE TARNOVIAE
TOMUS I

ВЛАДЕТЕЛ, ДЪРЖАВА И ЦЪРКВА

на Балканите
през Средновековието

сборник в чест на 60-годишнината
на проф. д-р Пламен Павлов

ЧАСТ 1

ACTA MEDIAEVALIA MAGNAE TARNOVIAE. TOMUS I

ВЛАДЕТЕЛ, ДЪРЖАВА И ЦЪРКВА НА БАЛКАНИТЕ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО

СБОРНИК В ЧЕСТ НА 60-ГОДИШНИНАТА
НА ПРОФ. Д-Р ПЛАМЕН ПАВЛОВ

ЧАСТ I

RULER, STATE AND CHURCH ON THE BALKANS IN THE MIDDLE AGES

IN HONOUR OF THE 60th ANNIVERSARY
OF PROFESSOR DR. PLAMEN PAVLOV

PART 1

Велико Търново, 2020

© Авторски колектив, 2020
© Издателство „Фабер“, 2020

ISBN 978-619-00-1104-0

ГЛАВЕН РЕДАКТОР:

доц. д-р Николай Кънев
(*Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“*)

ОТГОВОРЕН РЕДАКТОР:

гл. ас. д-р Николай Хрисимов
(*Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“*)

ЧЛЕНОВЕ:

проф. д.и.н. Радивой Радич (*Белградски университет, Сърбия*)
доц. д-р Димитър В. Димитров (*Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*)
ст. н. с. д-р Александар Узелац (*Исторически институт, Белград, Сърбия*)
гл. ас. д-р Анета Николова (*Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“*)
гл. ас. д-р Янко Христов (*Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград*)
д-р Симеон Антонов (*Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“*)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

академик Васил Гюзелев (*Българска академия на науките, София*)
проф. д.и.н. Мирослав Й. Лешка (*Лодзки университет, Полша*)
проф. д.и.н. Дмитрий И. Полювянный (*Ивановский государственный университет, Русия*)

ASTA MEDIAEVALIA MAGNAE TARNOVIAE
Tomus I

ВЛАДЕТЕЛ, ДЪРЖАВА И ЦЪРКВА
НА БАЛКАНИТЕ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО

*Сборник в чест на 60-годишнината
на проф. д-р Пламен Павлов*

ЧАСТ I

•

Формат: 70x100/16
Печатни коли: 60,25

•

Предпечат и печат:
Издателство „Фабер“
В. Търново, ул. „Гара Велико Търново“ № 1
062 600 650
www.faber-bg.com

© The contributors, 2020

© Faber publishers, 2020

ISBN 978-619-00-1104-0

EDITOR-IN-CHIEF:

Assoc. Prof. Nikolay Kanev, PhD

(St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria)

EXECUTIVE EDITOR:

Assist. Prof. Nikolay Hrisimov, PhD

(St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria)

EDITORS:

Prof. Dr. Habil. Radivoj Radić *(University of Belgrade, Serbia)*

Assoc. Prof. Dimitar V. Dimitrov, PhD *(Plovdiv University “Paisii Hilendarski”, Bulgaria)*

Assoc. Prof. Aleksandar Uzelac, PhD *(Institute of History, Beograd, Serbia)*

Assist. Prof. Aneta Nikolova, PhD *(St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria)*

Assist. Prof. Yanko Hristov, PhD *(South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria)*

Simeon Antonov, PhD *(St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria)*

REVIEWERS:

Acad. Vasil Gyuzelev *(Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria)*

Prof. Dr. Habil. Mirosław J. Leszka *(University of Lodz, Poland)*

Prof. Dr. Habil. Dmitriy I. Polyvyanniy *(Ivanovo State University, Russia)*

ACTA MEDIAEVALIA MAGNAE TARNOVIAE

Tomus I

RULER, STATE AND CHURCH

ON THE BALKANS IN THE MIDDLE AGES

*In Honour of the 60th Anniversary
of Professor Dr. Plamen Pavlov*

PART I

•

Format: 70x100/16

•

Designed and printed by:

FABER

Veliko Turnovo, 1 Gara Veliko Turnovo str.

+359 62 600 650

www.faber-bg.com

КОЈ, КОГА И ЗОШТО ГО ПОСТАВИЛ СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ЗА ЕПИСКОП?

Александар Атанасовски

WHEN, WHY AND BY WHOM WAS ST. CLEMENT OF OHRID APPOINTED AS A BISHOP?

Alexandar Atanasovski

Abstract: *Researchers of the life and work of St. Clement of Ohrid generally agree that he spent the last stage of his life as a “Slavic bishop”. We aim to answer three questions related to his episcopal activity, namely: when, why and by whom was St. Clement of Ohrid appointed as a Bishop. It should be noted that there are differing views in historiography with respect to the three questions. The reason for this lies in the vagueness of the sources relied on by the researchers. These are in the greatest part the Lives of Cyril and Methodius, Clement and Naum. More extensive are the Lives of Clement, authored by the Archbishops of Ohrid Theophylactus and Chomatenus two or three centuries after the death of St. Clement, amidst entirely novel historical circumstances and relations. There are mainly three theses that have been put forward concerning the appointment of St. Clement – namely, that this was done by the Bulgarian ruler Simeon, by the Roman Pope or by St. Methodius. In continuation, we explore the arguments of each point of view.*

Keywords: *Clement of Ohrid; bishop; pope; St. Methodius; Simeon; church; Byzantium; Bulgaria.*

Сите истражувачи на животот и делото на Св. Климент Охридски се согласни дека последната етапа од неговиот живот тој ја поминал како „словенски епископ“. Нашата цел овде е да се обидеме да одговориме на три прашања поврзани со епископската дејност и тоа: Кој, кога и зошто го поставил Св. Климент Охридски за епископ. Веднаш да напоменеме дека по однос на трите прашања има различни ставови во историографијата. Причината за тоа лежи во нејасноста во изворите на кои што се потпираат истражувачите. Тоа се претежно житијата на Кирил и Методиј, на Климент и Наум. Како поопширни се јавуваат житијата на Климент, кои што ги напишале охридските архиепископи Теофилакт (Иванов 1970, 314 – 333; Милев 1966; ГИБИ 1994, 11 – 41; Плев 1995, 82 – 106; Кръстанов 2003, 96 – 99) и Хо-матијан (Дуйчев 1966, 161 – 164), кое што е направено цели два или три века по смртта на Св. Климент, во сосема нови и различни историски околности

и односи. Главно се искажани три тези за тоа кој го поставил Св. Климент за епископ и тоа, бугарскиот владетел Симеон, римскиот папа и Св. Методиј. Во продолжение ги даваме аргументите на сите гледишта.

Научниците кои што ја застапуваат тезата дека Св. Климент бил поставен за епископ од Симеон се повикуваат на податоците од пространото климентово житие каде што се вели: „... откако се посоветуваа со помудрите од своите блиски, кои што сите се однесувале кон Климент како кон татко и верувале дека само тоа е угодно на Бога кое што укажува почит на тој човек, тој (Симеон) го поставил за епископ на Драгвиста (Дрембица) или Велица (Велика) и така Климент станал првиот епископ на словенски јазик“ (Милев 1966, 129; ГИБИ 1994, 34). Сето тоа се случило на Преславскиот собор 893 година (Андреев 1971, 96–99; Ракова, Панова 1995, 250–251). Но, прашањето за овој хипотетичен собор ги разгорува страстите и денес на познавачите на оваа проблематика. Продолжува дискусијата по прашањето дали воопшто се одржал и дали тоа било од февруари 893 до март 894 година, како и во однос на местото на кое заседавал (Плиска или Преслав), решенијата кои што биле донесени за симнувањето на Владимир и издигнувањето на Симеон, пренесувањето на престолнината од Плиска во Преслав, прогласувањето на словенскиот јазик за официјален јазик на државата и црквата, замената на глаголицата со кирилица и сл. (Златарски 1994, 253–258; Obolensky 1971, 105; Андреев 1971, 100–101; Божилов, Гюзелев 1999, 225; Кочев 1995, 44–54; Спасов 1998, 84–101; Николов 2006, 121; Лешка 2017, 78–80). Златарски кој што прв пишува за тој собор, наведува дека Соборот го потврдува издигањето на Симеон на тронот, донесува решение за пренесување на престолнината од Плиска во Преслав и на крај го претвара словенскиот јазик во јазик на државата и Црквата (Златарски 1994, 253–258). Гюзелев и Божилов посочуваат дека Соборот донел решение по прашањето за симнувањето на Владимир и издигнувањето на Симеон на престолот (признавање на легалното префрлање на власта од брат на брат) и за пренесување на престолнината (Божилов, Гюзелев 1999, 223). Анчо Калојанов, пак тврди дека Соборот бил само црковен и се одржал во 894 година, донесувајќи решение за преводот на книгите, т.е. за воведување на словенскиот јазик во литургијата (Калоянов 2007, 11–21). Мирослав Лешка е на мислење дека единственото прашање кое што било разгледувано на Соборот било проблемот за симнувањето на Владимир и издигнувањето на Симеон на тронот. Останатите решенија кои што му се препишуваат остануваат да висат поради недостиг на извори (Лешка 2017, 79).

Во врска со кажаното погоре треба да се потенцира дека сите извори велат дека Симеон го назначил Климент (а не го хиротонисал во чинот) епископ, за што и немал канонско право. Според Каноните световно лице неможе да посветува епископ, но доколку некој го има тој чин, може да го назначи за епископ. Да видиме што велат Црковните правила за назначу-

вање (хиротонија) на епископ. Во одредбите од X-состав на Синтагмата на Матија Властар, во глава 1 и 2 стои: Четвртото правило од Првиот Собор го вели буквално следното: Епископот треба да се поставува, најдобро, од сите во таа област епископи. Доколку тоа е неудобно, или според надлежните потреби, или поради долгите патувања, во крајна мера, да се соберат тројца на едно место, а отсутните да изјават согласност преку грамоти, и тогаш да се изврши хиротонија. Утврдувањето на таквите дејства во секоја област припаѓа на митрополитот, бидејќи тој го утврдува избраниот, кога избира еден од предложените и го хиротонисува заедно со други двајца или тројца епископи, а ако во епархијата на митрополитот нема толкав број на епископи, во таков случај на изборот и хиротонијата се примаат епископи од туѓа епархија (**Атанасовски 2016**, 346).

Тоа истото го определува 19-то правило на Антиохискиот собор, велјќи дека при изборот, тој што треба да прими хиротонија пред сè треба да присуствува митрополитот на областа, не за да учествува со епископите во изборот, туку за да дозволи, бидејќи без негова дозвола е невозможно да се изврши изборот. Потоа треба да бидат поканети сите епископи од областа преку посланија на митрополитот. Подобро е ако се соберат сите, а ако тоа не е удобно, тогаш задолжително треба да присуствуваат поголемиот дел од нив, а тие што не пристигнале од оправдани причини треба со посредство на грамоти да го потврдат направеното и на таков начин треба да се изврши поставувањето. Доколку, пак не биде така направено, тогаш хиротонијата е неважечка. Ако изборот биде направен канонски како што ние рековме, тогаш доколку некои од епископите, можеби од љубомора станат и противречат, тоа нетреба да го попречува изборот, но треба да има сила решението на мнозинството (**Атанасовски 2016**, 346 – 347).

137-мата Јустинијанова новела заповеда дека во присуство на тројца епископи било извршено избор на свештеници и присутните граѓани од тој град во кој се избира епископот, со заклетва на тие или другите пред божественото Евангелие, дека го избираат него не за давање или ветување на злато, ниту поради пријателство, ниту од било каква друга пристрасност, туку затоа што го знаат него како прв во верата и чесен по животот и дека, ако тој има жена, тоа било само една и не вдовица и неразведена и дека не држел наложница, и од тројцата да се избере најдобриот и да се хиротониса, според изборот и судот за хиротонисуваниот, бара Новелата дека таков живот треба да имаат христијанските свештеници (**Атанасовски 2016**, 347).

За тоа дека хиротонисаните нетреба да бидат назначувани од кнезот ниту од народот, види 9-та глава од -Е- состав во Синтагмата на Матиј Властар (**Атанасовски 2016**, 167 – 168).

12-то и 13-то правило од Лаодикејскиот Собор не дозволува народот да ги избира епископите или свештениците туку судот митрополитов и епископите од неговата епархија, а избраниот треба да биде од дамно време

докажан во зборови и дела. Во Слова да биде силен да ги воспитува во здравата вера потчинетите на него и да ги разобличува оние што се противат на вистинските догми, а во начинот на живот, за да може тој да ги привлекува кон поддржавање на добродетелта тие што се огледаат на него, како справедлив човек и безпрекорен во поведението (**Атанасовски 2016**, 347 – 348).

За тоа колку епископи го хиротонисуваат епископот и останатите свештеници: Првото правило на светите Апостоли заповеда дека двајца епископи да го ракополагаат епископот кој што се посветува со посредство на повикувањето на името на Светиот Дух и свештено извршување на молитвите (**Атанасовски 2016**, 349).

Слично во Картагинското 48-мо правило се предвидува дека за поставување на епископ се доволни тројца епископи, за да во случај на барање на поголем број тоа да послужи како пречка (штетна) корист и потреба на црквата. Не е неопходно исто така, тие три епископи да припаѓаат кон таа иста епархија, но, ако митрополитот нема толку епископи и земе двајца од друга епархија, тогаш и на таков начин се хиротонисува избраниот (**Атанасовски 2016**, 349).

Во Е-состав 11 глава, за епископите се повикува на 6-то правило на Првиот Собор, кое што заповеда дека треба да се почитува древниот устав (древната одредба) на отците, кои што му ги дале на Александрискиот епископ областите Египет, Либија и Пентаполија, на Антиохискиот – областите Сирија и Келесирија, двете Киликии и Месопотамија, на Римскиот, пак, според древниот закон му е дадена власт над западните области и дека без дозвола (без согласност) на назначените епископи, епископите потчинети ним не правеле никакво црковно назначување, од кои главно е избирањето на епископи. Бидејќи и правилото заповеда на патријархот да му се повинуваат (потчинуваат) потчинетите на него митрополити и сите епископи во својата област. *Така, ако без воља (согласност) на митрополитот биде поставен епископ, правилото заповеда, дека таквиот неможе да биде епископ, макар имало во древноста случај кога избраниот епископ го назначувало Собранието на градските жители, но и тогаш тој се удостојувал од ракополагање, кога избраниот од другите го одобрувал митрополитот.* А кога, вели правилото, бил направен изборот како што заповедаат црковните одредби, и кога мнозинството се согласило, а двајца или тројца по расправата (дискусијата) противречат, во таков случај треба да има сила избраниот со мнозинство (**Атанасовски 2016**, 349).

За тоа дека Климент Охридски бил поставен (произведен) во чин епископ од римскиот папа имаме неколку неодредени изворни податоци. Во пространото Климентово житие, во делот кај што се зборува за престојот на Кирил и Методиј во Рим, меѓу другото стои: „Потоа тие од придружниците на светите мажи, за кои учителите посведочиле дека имаат доволно искуство во словенската писменост и се украсени со благочестив живот, папата удо-

стоил едни со свештенички чин, други со ѓаконски, а некои со подѓаконски. А лично великиот Методиј иако многу се противставувал и не се согласувал папата го ракоположил за моравски епископ во Панонија“ (**Милев 1966**, 83; **ГИБИ 1994**, 14; **Крѓстанов 2003**, 20).

Во Италската легенда стои: „Кога преславниот папа Николај научил за сите тие нешта... наредил да ги поканат со папски писма да дојдат кај него.... Веднаш тргнале на пат и зеле со себе си некои од учениците, кои што ги сметале достоинствени за да ја примат почеста на епископатот. Папата, го поставил неговиот (на Кирил) брат Методиј за епископ, а други од нивните ученици за свештеници и ѓакони“ (**Угриновска-Скаловска, Басотова 1989**, 80; **Крѓстанов 2003**, 50). Во Успение Кирилово се наведува дека..., учениците на Филозофот, кои што го следеа од Панонија и Моравија, по папска наредба беа посветени од двајца епископи Формоза и Кондрах“ (**Угриновска-Скаловска, Басотова 1989**, 71 – 71; **Крѓстанов 2003**, 55), Понатаму истиот извор папата го титулира со „римскиот архиепископ“ (**Угриновска-Скаловска, Басотова 1989**, 71 – 72; **Крѓстанов 2003**, 55), а Методиј „кога разбрал за своето претставување, го повика својот ученик, кој што беше епископ Велички (во Ликија), Сава, Ангелариј, Горазд и Наум“ (**Иванов 1970**, 288; **Житиеписни творби 1986**, 66 и бел. 512–513; **Угриновска-Скаловска, Басотова 1989**, 72 и 117 бел. 22; **Крѓстанов 2003**, 56). Се поставува прашање, дали зад епископот Велички (или на Ликија, како што некои го преведуваат) кој што бил ученик на Методиј не се крие Климент?

Панонските легенди исто така содржат некои податоци за поставување на учениците на Кирил и Методиј за свештеници. Во самиот наслов на „Пространото житие на Архиепископ Методиј“ (**Миловска, Таковски 1996**, 97; **Крѓстанов 2003**, 74) јасно се гледа дека Методиј бил издигнат во ранг на архиепископ, што подразбира дека во негова потчинетост морало да има епископи. Во самото житие стои дека кога престојувале во Рим, Папата „заповеда на еден епископ... да ракоположи од словенските ученици тројца за свештеници и двајца за четци“ (**Миловска, Таковски 1996**, 101; **Крѓстанов 2003**, 78). До назначување на Методиј за епископ на Панонија, а потоа и за архиепископ на Моравија и Панонија дошло по барање на владетелите на тие области, првин Коцел, а потоа и Ростислав. За тоа исто така ноѓаме податоци во Пространото житие на архиепископ Методиј, кад што се вели: „А Коцел, откако испрати пратеници кај папата, го замоли да му го пушти Методиј, нашиот блажен учител“ Папата рече: „не само на тебе, но на сите оние словенски области јас го испраќам за учител од Бога и од светиот апостол Петар“.... И го испрати, откако го напиша следното послание: „Адријан, епископ и роб Божји, до Ростислава, Светополка и Коцеља... Бидејќи побаравте учител не само од овој светителски стол (Света столица), туку и од благоверниот цар Михаил, па ви го испрати блажениот Филозоф Константин, заедно со брат му, кога не успеавме ние да го направиме тоа. Кога тие дознаа дека вашите

земји припаѓаат кон апостолскиот престол, тие не направија ништо против каноните, туку дојдоа при нас, носејќи ги со себе и моштите на свети Климент... ние решивме, откако ќе испитаме, да го испратиме во вашите земји Методиј, нашиот духовен син, маж совршен по разум и правоверен, откако го ракоположивме заедно со неговите ученици, да ве поучува, како што вие посакавте и да ви ги објаснува на ваш јазик книгите на целиот црковен ред..." (Миловска, Таковски 1996, 101; Крџстанов 2003, 79) „Спазувајте го само тоа единствено правило, на литургија Апостолот и Евангелието да се читаат првин на латински, а потоа на словенски“ (Угриновска-Скаловска, Басотова 1989, 61; Миловска, Таковски 1996, 101; Крџстанов 2003, 79). Понатаму во истото житие се вели „Коцел го прими Методиј со големи почести и пак го испрати кај папата заедно со дваесет души почитувани луѓе, да му го ракоположат за епископ на Панонија на престолот на свети Андроник, апостол од седумдесетте, и тоа се случи“ (Миловска, Таковски 1996, 102; Крџстанов 2003, 79). Како што се гледа од текстот Коцел не го назначил Методиј за епископ, туку го испратил кај папата тој да го постави на таа должност. Набргу потоа и Моравците испратиле свое барање до папата. Причина за тоа било што тие разбрале дека германските духовници, кои што живеат кај нив, не им посакуваат добро, туку коваат интриги против нив, ги изгонија сите и му пратија (писмо) до папата: „Бидејќи порано нашите татковци добиле крштење од свети Петар, дај ни го (сега) Методиј за архиепископ и учител“. Папата веднаш го испратил. „Кнезот Светополк заедно со сите Моравци го примиле и му ги повериле сите цркви и сите духовници по сите градови“ (Миловска, Таковски 1996, 103; Крџстанов 2003, 80). Најверојатно во 969 година по смртта на Кирил Методиј да бил поставен за епископ на Панонија, а после 870/71 или 873 година по излегувањето од затвор (Угриновска-Скаловска, Басотова 1989, 92, 93, 95 – 96, 100), да бил поставен за архиепископ на Моравија и Панонија, во кој што чин останал до крајот на својот живот.

Во Проложното житие на Св. Методиј стои дека „кога Методиј се врати во Константиновиот град, патријархот го постави за епископ и го испрати во Моравија во градот Каон“ (Крџстанов 2003, 84). Авторот на Житието на Св. Кирил и Методиј наведува дека: „Адријан, римскиот папа, го ракоположи блажениот Методиј за архиепископ на престолот на апостол Андроник во Панонските области“ (Крџстанов 2003, 86). Нешто слично се вели и во Похвалното Слово за Св. Кирил и Методиј, „Откако го поставија пречесниот и благочестив Методиј за архиепископ на престолот на свети апостол Андроник“ (Крџстанов 2003, 92) напиша писмо до кнезовите на тие земји Ростислав, Светополк и Коцел: „Адријан епископ, роб на сите Божји робови, до Ростислав, Светополк и до Коцел,... „штом слушнавме од вас за духовните работи,... го испраќаме нашиот достапочитуван брат Методиј, поставен за архиепископ на вашите земји, како што вие бевте побарале од нас“ (Крџстанов 2003, 93). Истото тоа се вели и во Охридската легенда, „и од папата за

архиепископ на Морава и на Бугарија беше поставен Методиј“ (**Крџстанов 2003**, 97).

Земајќи ги во предвид сите горе наведени извори можеме да заклучиме дека Методиј првин бил поставен за епископ на Панонија, а потоа и за архиепископ на Моравија и Панонија. Тоа се случило во Рим, со благослов од папата, кој што и го хиротонисал. Сето ова е во склад со канонските одредби. Моравија, Панонија и Илирик духовно биле потчинети на римскиот престол, што ќе рече дека немало канонски пречки. Канонски пречки би имало доколку Константинополскиот патријар го хиротонисал Методиј за епископ, а потоа за архиепископ, бидејќи наведените области биле под јурисдикција на папата.

Останува претпоставката дека можеби кога бил унапреден Методиј за архиепископ во Рим, епископски чин да добил и Климент. Но, постојат некои податоци кои што одат во прилог на тезата дека Методиј откако бил хиротонисан за архиепископ, тој го хиротонисал Климент за епископ на целиот Илирик и на бугарскиот народ кој што го владее.

Во Житието на Архиепископ Методиј на неколку места стои дека Методиј го поставил Климент за епископ. Првин, пред смртта на Методиј, „тој го прогласил за архиепископ на Моравија Горазд (**Крџстанов 2003**, 99, бел. 70)... Потоа по смртта на Методиј кога неговите ученици биле обвинети за ерес, „тие (Методиевите ученици) одговориле преку Горазд и Климент...“ (**Милев 1966**, 101 и бел. 73; **ГИБИ 1994**, 21). Можно е Горазд да бил архиепископ, а Климент епископ, или пак чиновите да ги добиле во исто време од Методиј. При прогонот на Методиевите ученици, житиеписецот наведува дек: „тие кои имале должност на учители, како што бил познатиот Горазд, за кој често споменувавме и кој што Методиевата добродетел го поставила на престолот... исто и свештеникот Климент...“ (**Крџстанов 2003**, 100, бел. 111).

Краткото житие на Климент Охридски содржи конкретни податоци. Авторот охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан вели: „Кога блажениот Кирил се преселил во подобриот живот, откако претходно го направил познато апостолското служење и го зголемил (увеличението) на доверениот му талент на Адријан, тогашниот папа на древниот Рим, а Методиј бил поставен за архиепископ на Моравија и Бугарија од истиот тој папа, тогаш и Климент бил издигнат на епископскиот престол, откако бил поставен од Методиј за епископ на целиот Илирик и на бугарскиот народ, кој што ја владеел земјата“ (**Милев 1966**, 177, бел. 19). А. Милев смета дека Хоматијан претенциозно навел дека Методиј бил бугарски архиепископ и дека не е вистина дека Климент бил поставен за епископ од Методиј на „целиот Илирик и на бугарскиот народ“ (**Милев 1966**, 185, бел. 19). Нешто слично се вели и во Охридската легенда: „и од папата за архиепископ на Морава и на Бугарија беше поставен Методиј, тогаш беше воведен на епископски престол и Климент, кога беше поставен од Методиј за епископ на целиот Илирик и на

бугарскиот народ кој што ги владееше тие земји“ (**Иванов 1970**, 314–321; **Крџстанов 2003**, 97).

Ако се земат во предвид историските извори од поранешниот период, тогаш може сосема да се прифатат овие наводи како точни. Нетреба да се заборава дека духовната граница помеѓу Рим и Константинопол одела по линијата од Трајановата Врата (Ихтиман) на север по реката Искар и излегувала на Дунав, што ќе рече дек поголемиот дел од бугарската држава духовно припаѓал на стариот Илирик и потчинет на Рим. Сето тоа го имал предвид Папата, а и Методиј, посебно кога на Соборот во Цариград 869/70 било одлучено бугарската црква да се стави под јуриздикција на Константинопол. Со таа одлука папата неможел да се помири, а и римското свештенство кое што морало да се повлече од Бугарија на Запад кон Јадранското Море. Исто така треба да се земе во предвид и фактот дека Бугарија тогаш граничела со Панонија и дека дел од областите исто така биле под јуриздикција на Рим. Рим цело време се бори да го задржи правото да ги ракополага свештениците на стариот Илирик во кој што влегувале денешна Србија, Косово, Р. Македонија, делови од Грција и делови од Р. Бугарија.

Сето тоа не тера да веруваме дека Климент бил хиротонисан за епископ уште во Моравија во согласност на папата, а по предлог на Методиј. По смртта на Методиј, тој успеал да избега, бил лишен од епископијата, но не и од епископскиот чин кој што го имал. Токму тоа го имал предвид Борис кога го назначил за учител во Кутмичевица во која област имал 12 енории. Енориите претставуваат црковни административни области, што ќе рече дека Климент бил назначен за врховен учител, толкувач на евангелието.

Титулата „учител“ ја носеле Константин-Кирил и Методиј, за што говорат повеќе пати нивните житија, а потоа и Климент Охридски, пред неговото назначување за епископ. Според некои сознанија Климент уште додека дејствувал како мисионер во Велика Моравија „се наредил во редот на оние многу учени ученици на браќата Кирил и Методиј кои дејствувале како учители“ (**Милев 1966**, 110–111; **Панов 1989**, 300). Дејноста на Климент не била обична мисионерска проповед, бидејќи Словените во овие краишта веќе биле покрстувани и пред христијанизацијата на бугарската држава. Ангажирањето на Климент било проникнато со мислата за продлабочување на христијанството и смирување на населението од тој крај да не дава отпор на новите власти – Бугарите. Отпорот најверојатно го иницирале византиските свештеници, а можеле истото да го сторат и римските свештеници. Учителската титула во Византија била високо рангирана и подразбирала длабоко богословско познавање и можност за толкување на евангелијата, Апостолот и псалмите. За секоја од овие богослужбени книги постоел и специфичен ранг во учителството. Некои сметаат дека Климент бил учител за толкување и познавање на евангелието, но тој ранг кај словенските учители најверојатно не бил строго определен, затоа што било неопходно толкување на сите

книги од Светото писмо и на литургискиот процес во целост (**Грозданов 2004**, 10).

Заслужува внимание прашањето зошто Симеон се одлучил на таков чекор да го постави за епископ Климент? Таа одлука произлегла од народниот собор во 893 година, а целта на Симеон му била црквата во неговата држава да се осамостои од Византиското влијание. Тоа можел да го направи бидејќи веќе имал доволно учени луѓе кои што можеле да ја вршат богослужбата на народен словенски јазик. Од друга страна нетреба да се исклучи фактот дека Симеон настојувал да се приближи на Рим, чиј што мисионер едно време бил и Климент. Можеби токму тој факт бил пресуден што Климент бил поставен за епископ некаде во Македонија, каде што своевремено постоел папски викаријат во Тесалоника (Солун) 412 година потчинет на Рим, а потоа и епископијата Јустенијана Прима (**Шукарова 1994**), која што исто била потчинета на Рим. За тоа постојат и канонски одредби дадени во Синтагмата на Матиј Властар.

Солунскиот епископ бил папски легат, во врска со тоа во Синтагмата се вели: Како уште во древноста Солунскиот и останатите западни епископи, велам Атинскиот, Коринтскиот, Патрскиот (епископот на Патра) и Равенскиот, папата имал легати како би од свое лице и така по елинскиот и словенскиот јазик (народ) се јавуваат таму кај што секогаш има потреба да присуствува било кој од страна на папата на општите собранија, тие го заменуваат неговото место, но тие припаѓале кон нашето стадо, бидејќи надвор од своите предели тој немал толку епископи под своја власт, така што биле и ракополагани од него (Папата), како што некои мислат, но тоа и било обмислено од причини на далечниот пат, за да прекуморските епископи, испратени оттаму кон нас, не се бавеле (не доцнеле, или не загинеле) и јасно е од тоа, дека не секогаш едни и исти (епископи) се праќале од името на папата, но понекогаш и други, кои повремено ги избирал римскиот папа (**Атанасовски 2016**, 171).

Дека и Охридскиот бил потчинет на папата сведочи следниот исказ: За Охридскиот, уште наречен Бугарски; Кипарскиот и Иверскиот. Непотчинети на никој патријарх се црквите: наречената Охридска, која ја почитувал (ја почестил) цар Јустинијан, како што тоа ќе се види од неговите Новели, кои ќе бидат наведени подолу; Кипарската, нејзе ја почестил Третиот Собор и Шестиот, како што подолу ќе биде кажано; Иверската, која што била почестена (почитана) од одлуката на Антиохискиот собор, на кого што претходно била потчинета, сите нивни архиереи природно од своите епископи се хиротонисуваат (**Атанасовски 2016**, 172).

Еве ја и Јустинијановата Новела: А 130-та Јустинијанова Новела (фактички е 131-ва), Решив, вели, согласно со одредбите на Светите Собори дека светлиот папа на древниот Рим да биде прв од сите свештеници (архиереи), а блаженствениот епископ на Константинопол, Новиот Рим да зазема втор

чин и да има предимство (примат) во почестите пред сите останати и дека блаженствениот архиепископ на Прва Јустинијана, нашата татковина (нашето отечество = родно место) да ги има директно потчинети на себе епископиите на областите: Дакија Медитеранеа и Дакија Рипенсис, Трибалија, Дарданија и Горна Мизија, и дека тие се ракополагале од него, а самиот тој се ракополага од својот Собор и дека во тие потчинети на него области самиот тој го зазема постолскиот престол, согласно со тоа што го определил свети Вигилиј¹.

Најверојатно, Симеон како византиски воспитаник го имал предвид сето тоа и одлучил да го назначи Климент за епископ во тие краишта, односно му доверил да се грижи за третиот дел од бугарската држава помеѓу Солун, Јерихо и Тасипија. Овде останува спорно само прашањето дали во тие области веќе имало епископи и зошто Климент не бил потчинет ниту на еден митрополит, па дури ниту на бугарскиот архиепископ, кој што бил избран во содејство на Константинопол. Климент единствено одговарал на бугарскиот владетел Симеон, и кога поради старост сакал да се откаже од епископијата тој оставката ја поднесува пред Симеон, а не пред бугарскиот архиепископ, што би било поисправно и канонски. Секако ова нешто не наведува на помислата дека во пространата бугарска држава постоеле две духовни власти, Константинополската и Римската. Бидејќи Климент бил ракоположен за епископ во Моравија, немало канонски пречки Симеон да го назначи за епископ на Дрембица и Велика и да му довери една третина од бугарската држава. По се изгледа дека треба да се размислува во правец на тоа дека духовната граница помеѓу Рим и Константинопол останала на старата линија со некои мали измени.

Во прилог на ова наше размислување дека Симеон го назначил Климент за епископ оди и фактот што во истата таа 893 година започнала Византиско-бугарска војна (**Златарски 1994**, 278 – 356; **Божилов, Гюзелев 1999**, 246 – 250), што може да се протолкува како реакција на Византија на новиот курс во бугарската внатрешна и надворешна политика.

¹ 131-ва Новела на Јустинијан: Per tempus autem beatissimum archiepiscopum Primae Iustinianae nostrae patriae habere semper sub sua iurisdictione episcopos provinciarum Daciae mediterraneae et Daciae ripensis, Privalis et Dardaniae et Mysiae superioris atque Pannoniae, et ab eo hos ordinari, ipsum vero a proprio ordinari concilio, et in subiectis sibi provinciis locum obtinere eum sedis apostolicae Romae secundum ea quae definita sunt a sanctissimo papa Vigilio. Спореди и **Матиј Властар. Синтагма**, 173.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Андреев 1971: Андреев Й., Народните събори в политическия живот на Първата българска държава. – ИПр, XXVII, 1971, 4, 96 – 105./Andreev Y., Narodnite savori v politicheskiya zhivot na Parvata balgarska darzhava. – IPr, XXVII, 1971, 4, 96 – 105.

Атанасовски 2016: Матиј Властар Синтагма. Азбучен зборник на византиски црковни и државни закони и правила. Превод, анализа и коментар Ал. Атанасовски. Скопје, 2016./Matij Vlastar Sintagma. Azbučen zbornik na vizantiski crkovni i državni zakoni i pravila. Prevod, analiza i komentar Al. Atanasovski. Skopje, 2016.

Божилов, Гюзелев 1999: И. Божилов, В. Гюзелев. Историја на средновековна Бугарија (VII – XIV в.). С. 1999./I. Bozhilov, V. Gyuzelev. Istoria na srednovekovna Bulgaria (VII – XIV v.). S. 1999.

ГИБИ 1994: Грџки извори за бугарската историја. Т. IX – 2 (подг. от Илија Г. Илиев). Софија, 1994./Gratski izvori za balgarskata istoria. T. IX – 2 (podg. ot Iliya G. Iliev). Sofia, 1994.

Грозданов 2004: Ц. Грозданов. Свети Наум Охридски. Скопје, 2004./C. Grozdanov. Sveti Naum Ohridski. Skopje, 2004.

Дуйчев 1966: Ив. Дуйчев. Краткото Климентово житие от Димитрий Хоматиан. – В: Климент Охридски. Сборник от статии по случај 1050 години от смртта му. Софија, 1966, 161 – 171./Iv. Duychev. Kratkoto Klimentovo zhitie ot Dimitriy Homatian. – V: Kliment Ohridski. Sbornik ot statii po sluchay 1050 godini ot smartta mu. Sofia, 1966, 161 – 171.

Златарски 1994: В. Златарски. Историја на бугарската држава през средните векове. Том 1. Първо бугарско царство. Част 2. (Фототипно издание). Софија, 1994./V. Zlatarski. Istoriya na balgarskata drzhava prez srednite vekove. Tom 1. Parvo balgarsko tsarstvo. Chast 2. (Fototipno izdanie). Sofia, 1994.

Иванов 1970: Й. Иванов. Бугарски старини из Македонија. Фототипно издание. Софија, 1970./Y. Ivanov. Balgarski starini iz Makedoniya. Fototipno izdanie. Sofia, 1970.

Калоянов 2001: А. Калоянов. Преславският събор през 893 година – от предположенията към фактите за едно от най-значимите събития в историјата на христијанска Европа. – В: Христијанската идеја в историјата и културата на Европа. Софија, 2001, 101 – 113./A. Kaloyanov. Preslavskiyat sabor prez 893 godina – ot predpolozheniyata kam faktite za edno ot nay-znachimite sabitiya v istoriyata na hristiyanska Evropa. – V: Hristiyanskata ideya v istoriyata i kulturata na Evropa. Sofia, 2001, 101 – 113.

Калоянов 2007: А. Калоянов. Славјанската православна цивилизација. Началото: 28 март 894 г., Плиска. Велико Търново, 2007./Slavyanskata pravoslavna tsivilizatsiya. Nachaloto: 28 mart 894 g., Pliska. Veliko Tarnovo, 2007.

Кочев 1995: Н. Кочев. Народният събор в Преслав през 893/4. – В: 1100 години Велики Преслав. Шумен, 1995, 44 – 54./N. Kochev. Narodniyat sabor v Preslav prez 893/4. – V: 1100 godini Veliki Preslav. Shumen, 1995, 44 – 54.

Кръстанов 2003: Т. Кръстанов. Легенда Булгарика за българската државност и светост. Изборник. София, 2003./T. Krastanov. Legenda Bulgarika za balgarskata drzhavnost i svetost. Izbornik. Sofia, 2003.

Лешка 2017: М. Лешка. Симеон Велики и Византия. София, 2017./M. Leshka. Simeon Veliki i Vizantia. Sofia, 2017.

Милев 1966: Ал. Милев. Гръцките жития на Климент Охридски. София, 1966./Al. Milev. Gratskite zhitia na Kliment Ohridski. Sofia, 1966.

Миловска, Таковски 1996: Д. Миловска, Ј. Таковски. Македонската житијна литература XII – XVIII век. Скопје, 1996./D. Milovska, J. Takovski. Makedonskata žitiјna literatura XII – XVIII vek. Skopje, 1996.

Панов 1989: Б. Панов. Мисионерската дејност на Климент Охридски во Македонија. – Зборник: „Климент Охридски и улогата на Охридската книжевна школа во развојот на словенската просвета“. Скопје, 1989, 299 – 323./B. Panov. Misionerskata dejnost na Kliment Ohridski vo Makedonija. – Zbornik: „Kliment Ohridski i ulogata na Ohridската kniževna škola vo razvojot na slovenskata prosveta“. Skopje, 1989, 299 – 323.

Панов 1995: Б. Панов. Климент Охридски и развојот на струмичко-брегалничките црковни и книжевни средишта. – Зборник „Свети Климент и Наум Охридски“. Скопје, 1995, 279 – 292./B. Panov. Kliment Ohridski i razvojot na strumičko-bregalničките crkovni i kniževni središta. – Zbornik „Sveti Kliment i Naum Ohridski“. Skopje, 1995, 279 – 292.

Петровски 2016: Б. Петровски. Свети Климент Охридски, кнез/кан Борис-Михаил и кнез/цар Симеон: Историски аспекти. – Slovéne, 5, 2016, 2, 10 – 53. /B. Petrovski. Sveti Kliment Ohridski, knez/kan Boris-Mihail i knez/car Simeon: Istoriski aspekti. – Slovéne, 5, 2016, 2, 10 – 53.

Ракова, Панова 1995: С. Ракова, Р. Панова Съборите в балканските средновековни държави. – В: 1100 години Велики Преслав. Т. 1. Шумен, 1995, 250 – 260./S. Rakova, R. Panova Saborite v balkanskite srednovekovni darzhavi. – V: 1100 godini Veliki Preslav. T. 1. Shumen, 1995, 250 – 260.

Спасова 1998: М. Спасова. На која дата и през кој месц се е провел Преславският събор от 893 година. – В: Преславска книжовна школа. Т. 3. Шумен, 1998, 84 – 101. /M. Spasova. Na koya data i prez koy mests se e provel Preslavskiyat sabor ot 893 godina. – V: Preslavska knizhovna shkola. T. 3. Shumen, 1998, 84 – 101.

Спасова 2013: М. Спасова. Преславский собор 893 г. В современной историографии. – Orientalia Christiana Cracoviensie, 5, 2013, 84 – 101. /M. Spasova. Preslavskiy sobor 893 g. V sovremenoy istoriografii. – Orientalia Christiana Cracoviensie, 5, 2013, 84 – 101.

Стара българска литература 1986: Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. Съст. и прев. К. Иванова. София, 1986./Stara balgarska literatura. T. 4. Zhitiepisni tvorbi. Sast. i prev. K. Ivanova. Sofia, 1986.

Угриновска-Скаловска, Басотова 1989: Сведоштва за Кирил и Методиј (словенски и латински извори). Избор, превод и белешки Р. Угриновска-Скаловска, Љ. Басотова. Скопје, 1989./Svedoštva za Kiril i Metodij (slovenski i latinski izvori). Izbor, prevod i beleški R. Ugrinovska-Skalovska, Lj. Basotova. Skopje, 1989.

Ундолъский 1895: В. М. Ундолъский. Климентъ Епископъ словѣнскій. Москва, 1895./V. M. Undol'skiy. Kliment" YEpiskop" slovĕn'skiy. Moskva, 1895.

Шукарова 1994: А. Шукарова. Јустинијана Прима. Скопје, 1994./A. Šukarova. Justinijana Prima. Skopje, 1994

Filiposki 2018: T. Filiposki. The titles of St. Clement of Ohrid. – В: Св. Климент Охридски в културата на Европа. София, 2018, 562 – 575.

Iliev 1995: I. Iliev. The long life of Saint Clement of Ohrid. A critical edition. – ByzantinoBulgarica, IX, Sofia, 1995.

Obolensky 1971: D. Obolensky. The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500 – 1453. New York-Washington, D. C., 1971.